

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Ezraḥ raʿanan

Ṭoiber, Yiśraʿel Iserl

לרסיא לארשי, רביוט

Presburg, 622 [1861 oder 1862]

המדקה.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9526

הקדמה

יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם.

הן זה ספר זכרונות תולדות איש אלהים רבן של ישראל, רבנו משה בר מיימון, אשר נולדו ויצאו מרעיוני גאוני ומופתי דור דור וגדלו על ברכי, שלחתי על פני חוצות לאמר: בני הם אשר נתן לי אלהים בזה.

כל איש חכם לב יודע רב התועלת בידיעת דברי ימים לגדולי ארץ כאשר כתבו חכמי דור דור, יוחסין, ס"הד, ואחרון בזמן הג' שיר, והחכם מו"ה שמשון בלאך הכי תולדות רבנו רש"י ז"ל ומעתיק אות' משפת אשכנזי מהחכם צונץ, להראות לעיני העמים כי לא אלמן ישראל בכל דור ממדע וחכמה, ובעת אשר צעף עלטה כסה פני תבל, הי' אור כמושבותם, וע"י אור התורה נטעו רוח חיים בנו, ונביא ה' קרא: "הציבה לך ציונים" להציב יד ושם לאמר זה הדרך אשר נלכה בו, לכן שנשתי מחני לכתוב תולדות רבנו הגדול ואורן של ישראל הרמב"ם ז"ל.

והיה כי ישאלך על המחבר מחברת הוה מי הוא? מאין מוצאו? הן לא שמענו ממנו ואכותינו לא ספרו לנו פועל פעל בימי קדם, ופחאום אנו רואים אותו מתהלך על שדי תרומות הצופים? המלפנים עמד לנס בעלי העתים?

ידידי הקורא!

אם להגיד לך קוראות חיי, בצדק דברוך, מה אני ומה חיי! אלהים אשר צוה לנפל אשת: החגל, הוציא אותי מרחם ובח"י טבת תקפ"ג צוה עלי לך והצלח. (יארך האל ימי בטוב). עבודת נער אך נקלה ערכה רק כנמלה קטנה עלי ארץ רמש, ומימי ילדותי אין לי לספר חדשות ונצרות כי הילדות חלפה הלכה לי כאשר תחלוף ותלך לכל ילד, עלם קטן הייתי לאבי אמ"ו מו"ה זרח טויבער כעת בג"ע ז"ל ולהבדיל כח"למ א"מ מרת שרל תי נצר משרשי ענבו גפן א"ו הגאון החריף מו"ה ליב טעלש וצלה"ה אבד"ק גאלאנדע יע"א *) יומם ולילה לא שכב לבם וימין צדקם תמכה ימיני לנהלני במעגלי צדק. כמלאך ה' ממעל לקח אבי היקר רצפת ונחלת אש האמונה מעל מזבח לבנו הטהור ויגע על פי ותהי לשלהבת יה, גם עתה בארץ החיים הופע עלי עצתך ונחני, כי האדם לא ידע עתו וחש עתידות לו עד אחרית הימים ויכנס הבן אצל אביו: זכרה אלהי לך לטוב.

*) מ"ו הגאון מו"ה ליב בן הר"ר חיים מראדין אשר ילק מיס על ידי הגאון החריף מו"ה זרח איידליץ מפראג נתגדל על ברכי הגאון מוהר"ו וכנן כאמן הי' לו, ואם סלסל עמו, אמר עליו: "אחי שאג מי לא וכו'." אהה! כי לא זכיתי לשמוע לקח מפיך א"ו ז"ל תלכ"ה.

ובעת הייתי כבן שלש עשרה שנה, בימים ההם כקעו חלוני רקיעי,
ושכלי החל לעשות פרח ונטע, כצפור בודדת על קן, התעוררה נפשי ללכת
לכם המדע, עם נשמת התורה אשר התהלכה בקרב אבותי הורי ומאורי!
בישיבת מ"ו הגאון הגדול מרנא בעל חת"ם סופר, ומשם בארה, היא הבאר
אשר אמר ה' משם אוציא מי תבונה הגאון הגדול מו"ה יחזקאל פנעט אבד"ק
נייטרא, אחרי כן ינקתי משדי חכמת שלמה הוא מ"ו הגאון החריף מו"ה זלמן
אוללמאן נ"י אבד"ק מאקאווא בעל המחבר ספר י"ש והי' לי משה לרועה,
יחזקאל לחווה, ושלמה למלך להנחני תוך היכל התורה פנימה מקום אל חנה.

ובשנת תר"ד נקראתי לבית אבי, פתחתי הדלת אבי קדמני לשלום, השמים
בטהרם אז ראיתי — ויהי כי ארכו הימים והי' לי לחדשים כבית אבותי! וציר
באה מכבוד חותני, ובשולי אגרת כ"י הרב הגאון הגדול מוהרי"א שטראסער
ז"ל אל אאמ"ו להתקשר בבית ת"ה חר מדייני ק"ק ע"ה, וכאשר באתי הנה
לבית א"ה הרב מו"ה שלמה ליב ז"ל ע"ו הצנועה מרת אידל ע"ה, רק רגעים
פנינו חוינו והי' אמר לדבק טוב — בתו נתן לי לאשה, היא זוגתי הצנועה
מרת הענדל תי' לאר"ט, והוא הי' לי לאב, היום ככלות שמנה ושלושים שנה
(הי"ב) האחרול עתה מהעלות על לבכי את ההרגשות הרוחשים בקרבי,
לבי ונפשי! הן המה המקריבים תודה לאל עליון על הימים אשר חלפו מעת
אשר ממרום הוכן לעזר לי — רבים מכאובים אשר קראני ואם אמרת
אבליגה — אמנם האחשה ואחאפק! ועתיקים דברי המליץ ע"ה, "מה
נאמן החרי ומה עז האבל עפרות ילדים יולדים נשקו"
אכן הנחמי נפשי, הן הראני ה' שלשה צנתרות הוהב האלה, ואלה הילדים
אשר נתן לי ה' חי' יחי' ואזכה לגדלם לטוב וכווהר הרקיע יוהירו. בפרט בני
היולד אשר שם ח"ב, יקימהו האל לחומת נהושת נגד הלומת הזמן ויטה
שכמו לסבול עול התורה, וכאהלי שסוחפארת שם ירכיץ, ושם ישכון נצב סלה,
מופת לרבים יהי' בארץ, ויהי' לאותות ברקיע, שכט המוסר לו יהי'*, — הן
זאת אשר אוכל להגיד לך קוראי הנחמד מקוראותי אשר ידעתי גם ידעתי
כי לי לכדי המה יקרים ולך מה המה!

ואם להגיד לך מדוע עד הנה החרשתי מלהציב במערכה בעלי
העתים? כה אמר אחיך ישראל! ^{הנה החרשתי מלהציב במערכה בעלי העתים?}
הן זה תשע שנים מאן אשר אנכי פה ע"ה מביד רמורים לעם ה'
חתת משא דבר ה', כתבתי, הרשתי, בארתי, כיד ה' הטובה עלי, ועד כה
זכני ה' לקבץ יד על יד, ועיר שם ועיר שם חרושים על גפ"ה, וגם לפסק
הלכה הייתי ברצוא ושוב עם רוב גאוני הדור כאשר יש בידי קונטרס גדול
בפרט מהגאון הצדיק מו"ה שלמה קוועטש אביד ור"מ ד"ק לייפניק אשר כ"ה
אספהו בק"ק נ"ש, אהה! כי חשך השמש בצהררים, כאב נאמן הי' לי ולכל
אשר שאלתי ממנו השיב לי מענה, ולא הי' מאוחם אשר עליהם רמווחכמינו
ז"ל כל המונע בר, אף סמך ידו עלי (**).

(* אהה! לא זמע אלהים לאנקת אסיר, ולקח בני הנחמה ילד שעשועים יבואע שלמה
ליב ע"ה.)

מעפרך בני! רענן הנצו;
ורסיסו רמעי על כוסם ינוצצו. ר"ע"ו"ל"א, אהה! ילד שעשועים יבואע שלמה
(**) ואעתיק הנה אשר כתב בענני דרך ק"ק לייפניק יע"א ח"ל בעהור, ס"ה

וכל דבר אשר שגב ממני להם הבאתי, הם כמצרף חכונתם צרפו
את דברי ועליהם שפטו אם יש אמון בם, אף חברתי דרוש על כל דבר
קשה במאמרי חכמינו ז"ל וביוצרות, בארתי אותם והפחתי בהם רוח חיים כי
תמיד מצאתי כי תחת מסוה דבריהם יסתירו מוסר ויראת ה', וגם בסליחות
וביוצרות ראיתי כי לרוב המה תומכים על דברי חכמינו ז"ל ופורשים כנפיהם
על נשברי לב, אף ראיתי תועלת גדול היוצא מספורי תולדות ראשי ישראל,
ע"כ חורתי כפי כוחי לאסוף קוראות רוב גדולי ישראל, דרכיהם ופסקיהם,
וקראתי לחבור הלזה ארוזי לבנון ומארו זה לקחתי ענף אחד לטעת
ולעשות פרי ע"כ קראתי אורח רענן.

אמנם בכל זאת מנעתי מלבוא בעלי העתים להגיד חצי דבר, או דבר,
אם כי החכמים המוציאים לאור עלים כאלה, לטובת הכלל מתכוונים, בכל
זאת לא מעט הנזק היוצא, כי כעת זאת חלי רע איש אשר יודע לחרות ג'
או ד' דלתות בלשון אשכנזי, חיש קל ישלח לעלי העתים, ראה כזאת מצאתי
דאתי לירי, א"ד בניב שפתים לריון הוה מומי ע"כ אמרו לכו ונכהו בלשון
ונשליכיהו אל אחד הבורים הרקים ממי תכונה ונפשיט ממנו כל אדר להציג
אותו ערום ועריה, ומה נעימים דברי חכם אחד מחכמי זמנינו "איש אשר
יבוא אל החצר הפנימי אחת דתם להמיתו בשוט לשון רמיה, מלכר אשר
יושט לו הזמן את שרכיט הוהב וחיה" זאת הסיכה אשר שמתי יד למו פי!

וידעתי כי הקנאים יבואו לאכלני צלי אש, ראשי על כרעי כאשר אכלו
ישראל את פסחיהם ויחרפוני ואלה יבקרו פני ספרי זה כזהירות רבה ויחפשו
עולת לגלות מומי למען כסות את ערותם, ולכל נחח טוב אומרים גנוב הוא
אתו, וכבר אמר החכם "חזיר עוזב גללו, וחופש גללי צאת האדם, עוצם עיניו
משחיתותיו ויעיין מגרעת רעהו —" ולא על החיבור כ"א על המחבר חטוף
שפתותיהם זפת — ואנכי כעמוד ענן לקבל חצים, וכמעט ידעתי אם כי רכות
צררוני מנעורי יאמר נא ישראל המה רק חכלי הריון בערך חכלי לידה אחר
הדפסה! אכן קול דממה אשמע בקרבי, בראשון הורו לנו רכותינו ז"ל כל
פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה, וזאת השנית! הטוב אתה מרכנו בר
מיימון? הנשר הגדול אשר על כל מדעים פרש כנפיו, איש אלהים קדוש,
אשר הפליא בחבוריו, ומשמח נפש ההוגה בם, הוא האיש אשר התאמץ

הרבני המופלג המפורסם לשבח מריף ובקי מו"ה איסרל טויבר נ"י חד מצי' דינא
רנא נק"ק ע"ח צמדינת אונגארן, העובר עלי כעת, היה לי אהו עמו צפה ובמכתבי
שונים, הרבה פלפולים שונים צדנר ה' זו הלכה, צנפ"ת ונמוסקים ונכרנה ש"ת
להלכה ולמעשה, ומלאתי כי הוא מלא בתורת ה' על כל גדותיו, למד שנה הרבה
במוסקים ראשונים ואחרונים והתחקה על שרשן כדת וכהלכה, ולאיש אשר אלה לו
ביתר שאת ועז לו נאה ויאה ליטב על גפי מרומי קרת להורות לעם ה' אלה את
הדרך הטוב אשר ילכו בו למען טוב להם ולבניהם לעולם, את זאת אמרתי לחזק
ידיו ולהודיע קושט דבר אמת, המדבר ומותם באמת ובתמים יוס צ' פי' צא
תרי"ד לס"ק.

שלמה קוועטש מנ"ש החופ"ק לייפניק יע"א.
ותחת זאת הותמו —

להרים קרן עמו להדריכם בדרך סלולה, והי' לאות בלמודיו ובמעשיו היקרים
ככ"ו קנאים פגעו בו!*)

וכמעט התרשלתי ואמרתי שב ואל תעשה עדיף כי איך אחיו לעלות
על מרום הרים מקום אשר גדולי יקירי ערך, הן מהכמי עמינו וחכמי זולחנינו
עמדו, החלש יאמר גבור אני? אך דברי הגאון מו"ה יוסף יעב"ץ בספרו אור
החיים והביא דבריו בעל פי הברית, הרהיבו עונו בנפשי באמר שם משל
לאומן המלך המתעסק בעשיות בגדי כבוד, לבוש מלכות מעשה אורג וחושב,
בחכמה נפלאה, ובידו פטיש ומחטין, וחשקה נפשו ג"כ ללמוד חכמת נשים
בפלך, לעשות החוטין ללמוד על הסדר הכל, ויכל בהכל ימיו, ולא זכה
ללמוד המלאכה הנפלאה המבוקשת, ולא ידע העני הלזה כי עיקר האומנת
היקרה אינו זה ויכול לקנות פטיש ומחט וחוטין פשתן בדבר מועט עכ"ל, ע"כ
אמרתי בדרך זה אאסוף מגרני החכמים כפי כוחי, ואת פרים הטוב אטע
בתוך כרמי, וחכמינו ז"ל אמרו לא עליך וכו' ואשמח בצאצאי עשנתו אם
אהי' לעזר ולהועיל להיודעים פחות ממני, או לאותם אשר כערתי וכו' אמלא
משאלות לכבי האומר הכי לי ועיני ירושלמי פ"ב דחגיגה רואה אנכי את
המבוע כאשר העיר החכם שי"ר.

ואת מאמר אסתר אני עושה להגיד דבר בשם אומרו ואם אולי שלא
במתכוון שכחתי להראות באצבע את הכאר ממנה דליתי בפ"ע שלי ע"כ
אפרט הנה הספרי אשר לרוב היו לפני, ספרי רבנו, סדר הדורות, שה"ק,
שה"ג, ספרי הגאון היות, מ"ש הגאון שי"ר, ויתר חכמי בפרט החכמי יאסט,
צונץ, וצייטונג דעם יודענטהומס, והחכם ר"ש בלאך בספריו הנעימים, ואת
המעט בו שלי, וכפרט בפלפול גפ"ת. דרכיו ופסקיו של רבנו יכולתי להאריך
אך לא רציתי להעביר הגבול ועוד חזון למועד.

והנה כבר כליתי מלאכתי ונא לידי חלק ויו מספר קוראות ישראל מן
החכם הגדול גראעטק, ולא יכולתי רק להעביר וללקוט בו את המעט ואותו
רשמתי בספרי זה. וזער לי כי ראיתי כי גם הוא הלך בדרך זה לאמר על
רבנו דברים אשר אסורים לגלות, ואלולי זאת רק טוב בשר, ובלי ספק איש
טוב הוא, ולא קראתי יותר מספרו רק הנוגע לענין רבנו.

זה השער עוד לא אסגרנו, עוד לא אכלא שפתי עד אשר אגלה לכל
ב"ט הנפוצים הנה והנה מי אני, זעיר שם זעיר שם באונגארן זה שם אשר
יקרא להם שטערן, והם נצר משרשי ד"ז הרב המה"ג מו"ה מאיר אב"ד ור"מ
ד"ק טאפאליע, ובמדינות פיהם בעיר ראדינין (***) ובמדינת מעהרן בעיר טעלש,

*) ועי"י ש"ג מ"ג מ' מס צאס הרמ"ע מפאנו שבי, שאלת מה אני משיב על
"לאן מדברת גדולות ולפלוסי עוסות כנגד מה שנתפרסם צאמי על הקפת הלולב,
"אני אני דחוס בי רבנן מ"ע, זה שמי מעביר עין, זה זכרי מוטל עלבון, זה תשוב'
"נלכת לכל מה שכתב נגד יה"ר כי לא לכבודי דברתי ונמקום קנטוריא עת לתמות
"כי האמת יורה דרכו ליראי ה' ולתשבי שמו אני לשלום וכי אדבר וכו' וכו' ע"ש.
**) מ"ז הגאון ז"ל, ומד"ו הגאון מו"ה ארי' ל"ב אבד"ק וועספרים, ומד"ז
הגאון בעל מי באר, ומד"ז הרב המה"ג מו"ה מ"ל אשר הי' אבד"ק פעזונג לוקסי
בנותיו הי' ועוד ת"ס חלכ"ה. בפרט הרב מו"ה מ"ע אבד"ק טריטש ז"ל.

בני היקר השוע אוהב רבנן והוה לוי חתנא רבנן * כי"ה שלמה טעלש ע"ה
למען ידעו בנינו אחרינו כי אב אחד לכולנו וממקור אחד יצאנו מקום טהור,
ויביטו אל צור חוצבנו ממנו וממשפחת נקרנו.

ועל אודות שבח המגיע לכתבים יש בידי הסכמות מרכנים המפורסמים,
אשר בשם ובתאר ומעלה יכנה את שמי ומחברתי אך אמרתי איש וכו' יעיד
על עצמו. —

עלי חלקי זאת תכרענה ברכי, תודות לבי תען לשוני, לולי כי זרח
בחשך אור לי ואלהי אבותי בעזרתך כי עתה לא באתי הלום גם אל אנשי
ק"ק עיר חדשה, המה אוהבי ומכבדי, יקירי ערך אשר היו בסומכי נפשי,
אנא ה' הטיבה לטובים ולישרים בלבותם, ועתה האל הקם ביתי לנצח, אל
יקראני כל אסון, ובטובך הגדול, תרבני ובאפך אל תמעטני, ואם כה תעשה
לעבדך כל מעיני יהיו כך

אנא ה'!

עורר לבני התהלך בתמים
ליראה את שם קדשך כל הימים.

המחבר.

סליק פק"ק עיר חדשה יום ד' לסדר למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל
הימים כ"ד מנחם תרכ"א לפ"ק.

* וזה שם אשר יקרא להם אורנשטיין, יען כאשר נאה הפקידה מהקיסר
יאזעף לתת שם משפחה, א"ז הגאון, ושני אחיו, ה' מפחרי, ע"כ כל אחד נתן
שם לעצמו.